

ישארו שם שלשה לוגין כלל של מים הראשונים – נכון הוא לעשות כך, דמהיות טוב אל תקרא רע, אבל אם יש בדבר שום דוחק עד שיבא הדבר לידי דיחוי שלא תוכל האשה לטבול עד שתתעכב ותדחה טבילתה – אין ראוי כלל שתתעכב מלטבול משום חששא רחוקה אשר יש בה כמה ספיקות, ולבטל בנות ישראל מפריה ורביה אשר הקפידו רז"ל על זה כדמוכח בפ"ק דנדה (גא) דאמר ליה שמאי להלל א"כ בטלת בנות ישראל מפריה ורביה, ומשום הכי לא בעי שמאי לעשות סייג ואע"ג דבכל התורה עבידנא סייג, כדא"ל הלל לשמאי. ואפילו הלל מודה דישי לחוש לטבול בנות ישראל כולי אלא דא"ל לשמאי אטו לבעלה מי קאמינא, לטהרות הוא דקאמינא, אפ"ה חייש (שמאי) ולא רצה להחמיר, אבל בכה"ג דהוה לבעלה יש לחוש לכולי עלמא. ועוד דבשלמא התם פליג הלל דאין אלא חששא דשמא לבו נוקפו ופירש, אבל היכא שבודאי איכא ביטול פריה ורביה פשיטא דבהא מודה הלל...

ופשיטא דהרבה יש להקפיד על פריה ורביה. וכל המרבה חומרות באיסור דרבנן אשר הקילו בו חכמים כל כך כדי לבטל בנות ישראל מפריה ורביה, אומר אני דאינו אלא מן המתמיהים ולא ידעתי היאך מצא ידיו ורגליו בבית המדרש' (מתוך שו"ת מהר"ק סוף שורש נו).

דף ד

נגע באחד בלילה ואינו יודע אם חי אם מת ולמחר השכים ומצאו מת, רבי מאיר מטהר וחכמים מטמאין שכל הטמאות כשעת מציאתן. ומדוע אין אומרים כן בנדה לדעת שמאי, שכיון שיש כעת דם נדון אותה למפרע כשעת מציאתה? יש אומרים משום ביטול פריה ורביה (תורא"ש כאן. וכ"ה בגליון התוס' בריש המסכת על תד"ה מעת. ומבואר שסברת 'כשעת מציאתן' דרבנן היא ולא מדאורייתא, וכמו שכתבו התוס').

ויש אומרים שלדעת שמאי אשה בדוקה היא ויש לה חזקת טהרה, והרי זה דומה למי שראוהו חי מבערב, שאעפ"י שנמצא מת לבוקר מודים חכמים שהנוגע בו בלילה טהור, כמו ששנו בתוספתא (תוס') ועוד ראשונים לעיל ב. משא"כ כשלא ראינוהו חי מבערב, אין להעמידו על חזקת חיים, שהרי ודאי יש מתים בעולם. ורק כשראינוהו חי ואז הנידון הוא על האדם המסוים הזה, אנו תולים בחזקת חיים. או משום שיש לחלק בין זמן מרובה לזמן מועט, שכשראינוהו חי מבערב אין לתלות בשינוי בזמן מועט ומעמידים אותו על חזקת חיים. ע' נוב"י קמא אה"ע לא; שערי ישר ב, יב; עונג יום טוב קסד; עמודי אור פג, יב-יד; קהלות יעקב סא ובכתבים החדשים ה; אג"מ יו"ד ח"ג קנט, א.

ויש מי שכתב שאין אומרים 'כל הטמאות כשעת מציאתן' אלא בדבר הטומאה עצמו שיש בו ספק אם היה מתחילה כמו שהוא עתה אם לאו, כגון שמצאו מת או מחט שבורה ומטלית מהוהה דלהלן, אבל כשהדבר המטמא טומאתו ברורה והספק אינו אלא על הנטמא ממנו, אימתי נטמא – אין הולכים בו אחר שעת מציאותו, וכגון נדה שהספק הוא באשה האם נטמאה בדם, לכך טהורה היא למפרע (עפ"י תורי"ד קדושין עט. וע' שב שמעתא ג, 1).

זהתנן ככר על גבי הדף... התם כדקתני טעמא שאני אומר אדם טהור נכנס לשם ונטלה. פירש הרשב"א (בתשובה שנט, וכן בחדושי בקיצור) שלפי התירוץ שוב אין לדון כאן משום החזקה ממקום למקום כלל כסברת המקשה, שהרי ודאי היה הככר נתון על הדף ועתה נמצא במקום אחר, רק הספק הוא אם בא דרך נפילה ונטמא או ע"י נטילת אדם, וא"כ הטעם הוא רק משום תליה באדם טהור.

לפי"ז מבואר שלפי ה'אבעית אימא' בטומאה דרבנן אין אומרים ספק טומאה ברשות היחיד לטמא אפילו בדבר שיש בו דעת

לישאל [כפרש"י והרשב"א, שהאבע"א בא לומר שאפילו ביש בו דעת לישראל טהור]. וכן תתם בספר ליקוטי הלכות. אבל לולא דברי הרשב"א אין להוכיח מכאן אלא בכגון החזקה ממקום למקום, אבל באותו מקום יתכן שבכל אופן תמא. ולפירוש התוס' והריטב"א, האבעית אימא' מתייחס לשאלה הראשונה על רבי יוחנן, שלכך כאן אין מחזיקים טומאה ממקום למקום, משום שמדובר בטומאה דרבנן. ולפירוש זה נשאר הנחת המקשה שגם כאן שייך נידון החזקה ממקום למקום, ולפי"ז אין להוכיח מכאן על שאר ספק טומאה דרבנן ברשות היחיד לטהר (וע' במשנה הטהרה ד, ט ובר"ש; זכר יצחק ח"ב כו).

'התם כדקתני טעמא, שאני אומר אדם טהור נכנס לשם ונטלה'. הראשונים ז"ל הקשו מהמבואר בכמה מקומות שכלים שנמצאו שלא במקומם וכד', חוששים לאדם טמא שנגע בהם, ומדוע כאן אנו תולים באדם טהור?

רבנו תם (בספר הישר קסה. וכ"כ התו' בתירוץ אחד וכן נקט הריטב"א) חילק בין אכלים לכלים; הכלים הואיל ויש להם טהרה במקוה, גזרו עליהם חכמים לטמאם, אבל באכלין לא גזרו. והרמב"ן כתב, אפילו בכלי חרס שאין להם טהרה במקוה גזרו חכמים מפני שהכלים רגילים להימצא בבית ובדרכים, משא"כ אוכלים אין דרכם להיות אלא בבית בדרך הנחה. [ואפשר שגם לסברא הראשונה לא חילקו חכמים בכלים, ואף באלו שאין להם טהרה גזרו. מהר"ם ועוד].

הרמב"ם (בתשובה שמג, הובא בכס"מ משכב ומושב יב, טז) כתב סברא אחרת: כלים שנמצאו במקום אחר, הנוטלים הריהו שואל שלא מדעת וגזולין הוא ועל כן נחשד גם כן על הטומאה, אבל אכלין שנמצאו במקום אחר, הנוטלים אינו גזולין שהרי לא נטלם לעצמו ולא להשתמש בהם – על כן אין חוששים לטומאה. לפי תירוץ אחר בתוס', דוקא כאן יש לתלות שאדם טהור הסירה בכוונה – כדי שלא תיפול ותיטמא, אבל בלאו הכי אין לתלות באדם טהור, לא באכלים ולא בכלים (ומדברי הפוסקים נראה שנקטו לעיקר כתירוץ הקודם, לתלות בטהור אף כשאין לתלות בנטילה בכונה למנוע טומאה. עפ"י שו"ת מהרי"ל לח). והתור"ד מפרש שמדובר כאן בבית חבר שכל בני הבית בחזקת טהרה, ואין לחוש לעם הארץ שנכנס לשם ונטל.

(ע"ב) 'מכדי האי ככר ספק טומאה ברשות היחיד הוא...' רש"י פירש שיכול היה להקשות על דין המחט והמטלית קושיא זו. ואולם בתורי"ד משמע שדוקא בככר קשה, שיש שם טומאה ודאית (המדף) וספק מגע, אבל במחט ובמטלית אין שם טומאה ודאי, שהרי המחט טהורה היא כעת, ואין זה דומה לסוטה שיש שם טומאה (ההיסתרות עם הבועל) וספק מגע (כסברא המובאת בשו"ת הרשב"א שנט – ע' במובא לעיל ב.). וע"ע ערוך לנר.

'אמר רבה: מאי טעמייהו דרבנן, אשה מרגשת בעצמה. א"ל אביי: אם כן תהא דיה שעתה. ורבה – לחודי לאביי הוא דבעי'. צריך באור, הלא הקושיא פשוטה ומה חידוד יש כאן. ויש לומר לפי שהיה מקום בסברא לומר שבעצם אשה מרגשת ואין לחוש למפרע אלא שחכמים עשו סייג לקדשים והחמירו מעת לעת [וכפי שהקשו הרשב"א והריטב"א]. ואעפ"כ מקשה אביי אם משום סייג, יש להחמיר מפקידה לפקידה כהלל, ומה מקום למעת מעת (עפ"י ערוך לנר).

גם יתכן היה לסבור שאשה מרגשת בדם עד משך כ"ד שעות מתחילת יציאתו, ולא תמיד מרגישה מיד, כי אפשר שלא הרגישה בעקירת הדם אלא רק בזיבתו החוצה, ופעמים כותלי בית הרחם מעמידים אותו למשך זמן (כמוש"כ רש"י במשנה בסברת חכמים, שאין כותלי בית הרחם מעמידים הדם לימים מרובים אבל למשך מעת לעת מעמידים). ומ"מ הקשה אביי הלא יתכן שנעקר מעט דם קודם המעת-לעת באופן שאינו זב החוצה, ומדוע לא טימאו חכמים מפקידה לפקידה, ועל כרחך לומר שמרגשת עקירת הדם במקור וכד', וא"כ מדוע אין אומרים דיה שעתה.

'שלא תחלוק במעת לעת'. וא"ת למה לא קבעו מראש שתטמא מתחילת העונה שלפני העונה שראתה, משום קנס? י"ל לכך קבעו 'מעת לעת' מפני שהוא פרק זמן קבוע, ומתקבל הדבר על האנשים שזהו שיעור שחוששים להעמדת דם בכותלי הרחם (כמשמעות דברי רש"י במשנה), משא"כ תחילת העונה הקודמת אינו שיעור קצוב ולא יתקבל הדבר על דעת האנשים. וזהו שאמרו 'שלא תחלוק...!'

'לימא מתני' ר' דוסא היא ולא רבנן דתניא ר"א אומר ארבע נשים דיין שעתן...'. לדעת חכמים, אפילו אשה שיש לה וסת מטמאה למפרע. ואף על פי שאינה צריכה בדיקה לבעלה קודם זמן הוסת כי אין חוששים שראתה קודם זמנה, מ"מ לענין טומאה למפרע החמירו יותר. וטעם יפה יש לחלק ביניהם, שהרי כאן מדובר שיש דם לפנינו רק אין אנו יודעים ממתי הוא בא, וכיון שיש ריעותא לפנינו אנו מטמאים למפרע, אבל בדיקה לבעלה אינה אלא משום חשש שתמא תראה, ועל כך אין ריעותא לפנינו (עפ"י תרומת הדשן רמז. גם י"ל שלענין טהרות החמירו).

'מכלל דר' דוסא אפילו שלא בשעת וסתה אמר שדיה שעתה'. וטעמו, כי אשה זו שלא בשעת וסתה הריהי כאותן נשים המסולקות דמים שדיין שעתן כדלהלן ואין לנו להחזיק שראתה מקודם כשמוחזקת שלא תראה (עפ"י בדק הבית ז,ג). וי"ל שזה רק כשבדקה בשעת וסתה, אבל לא בדקה – טמאה למפרע עד וסתה, ואף לחולין (עפ"י חשק שלמה).

*

'כל דבר שאין בו דעת לישראל בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד ספקו טהור'. נראה מהתוספות (בנידה ב,א ד"ה מעת) ומהרמב"ם (אבות הטומאות טז,ג ואילך), שדבר שאין בו דעת לישראל – ספיקו טהור גם במקרה של ספק השקול; כנגד זה דבר שיש בו דעת לישראל – ספיקו טמא אפילו היתה שם חזקת טהרה. ונמצא שספק טומאה – המתייחס לדבר שאין בו דעת לישראל – דינו קל יותר מן האמור בשאר כל האיטורים; שהרי באלה נאמר שספק דאורייתא לחומרא; ולדעת הרוב המכריע של הפוסקים, הרי עצם הכלל הזה נוהג מדאורייתא. ונראה שהתורה רמזה לנו כאן רמז כדי להוציא מלבנו דעות מוטעות: אל יעלה על דעתנו, שטומאה הנוגעת בחפץ משפיעה עליו השפעה ממשית, מאגית ובלתי-נראית. שכן אילו נודעה לטומאה השפעה מזיקה ממשית ומאגית, לא היה דין ספק טומאה קל יותר מדין שאר כל הספקות; היפוכו של דבר: טומאה היתה מביאה לידי סכנה – וכבר אמרו: 'חמירא סכנתא מאיסורא'. אלא הרי זו אחת מן הראיות לכך, שהלכות טומאה הן מסוג ההלכות הסמליות; הוזה אומר, הן מעוררות ושומרות בהכרתנו המוסרית את האמיתות החשובות ביותר... מאידך, אם הספק מתייחס למצבו או לפעילותו של אדם בר דעת, הרי הדין חמור יותר; ודבר שיש בו דעת לישראל – אף ספיקו טמא. והרי כאן רעיון, שכבר מצאנו דוגמתו; כי ידיעת הטומאה יצאה מכלל שאר כל המצוות, ונקבע לה קרבן עולה ויורד – בצד שמיעת קול ושבועת ביטוי. אכן הלכות טומאה מבקשות לחזק בלבנו את ההכרה בא-ל האישי והחופשי – ובאדם האישי והחופשי. הכרה זו היא היסוד לכל אמונה יהודית; ולא באו מקדש וקדשיו אלא להביא אותנו

לידי אמונה זו. משום כך שיכחת ההלכות האלה טעונה כפרה על ידי קרבן מיוחד. וכן הדבר גם כאן: יהודי בר דעת איננו רשאי לאכול מן הקדשים, אלא אם כן ברור לו – בלא צל של ספק – שהוא נקי מכל טומאה; וכן גם ביחס לכל חפץ, שנגע בו בר דעת או גרם לו מגע: אף חפץ זה לא ייקרא טהור, אלא אם כן טהרתו ברורה לו בוודאות גמורה.

כאמור, החומרה שנאמרה בדבר שיש בו דעת לישאל, נוהגת רק ברשות היחיד; ואילו ספק טומאה ברשות הרבים הוא טהור. והירושלמי (ע' תוספות סוטה כח ע"ב) – וכן גם הרמב"ם (הל' אבות הטומאות טז, א) – קושרים הלכה זו עם הדין ש'טומאה דחוייה בציבור', וציבור עושין פסח בטומאה בזמן שרובו של ציבור טמאין. הלכה זו מבהירה את מעלתו הרוחנית-המוסרית של הכלל האנושי: אין ציבור מת, והאומה איננה יודעת מוות; ואף היחיד המקדיש את מעשיו לטובת הכלל, מציל את פרי הרוח של ימי חלדו ומפקיע אותו משלטון המוות; אף הוא זוכה באלמוות – בעודו בעולם הזה.

מובן, שהשקפה זו איננה תופסת את רעיון הכלל כאיחוד של מספר גופים – שעשו יד אחת כדי להשיג עוצמה גופנית. אילו היה זה כך, היתה גם האומה משועבדת למוות; אף היא ושאיפותיה היו בנות חלוף – לא פחות מן היחיד ורצונותיו. אלא האומה תשא לעד את ערכי הנצח של האנושות; רעיון הכלל מייצג את נצח האדם על כל ערכיו הרוחניים-המוסריים. ערכים אלה הם תמצית הקשר, המלכד את היחידים והופך אותם לעם. ועצם רעיון הכלל מייצג אפוא את החירות המוסרית של האדם. משום כך 'טומאה דחוייה בציבור'. כי רעיון הציבור מחליש את הסכנה הנשקפת להכרת החירות המוסרית; שוב אין לחשוש, שהשעבוד הגופני של הטומאה יעבור אל תחום המוסר. והטהרה המיוצגת על ידי רעיון הכלל – השפעה חיובית נודעת לה; ולפיכך אם נתעורר ספק, כביכול, בחסות הכלל – ברשות הרבים, בפני שלושה – הרי רעיון הכלל מכריע את הכף לצד הטהרה. משום כך 'ספק טומאה דחוייה בציבור' – כלשון הירושלמי; הוה אומר: ספק טומאה ברשות הרבים טהור (מתוך פירוש רש"י הירש – צו ז, ט-כא).

דף ה

'כיון דאיכא לאוקומי לקולא ולחומרא – לחומרא מוקמינן'. אף על פי שסייג דרבנן הוא, משום מעלה של טהרות מחמירים (עפ"י ריטב"א).

'ונשים שאמרו חכמים דיינן שעתן, כתמן טמא למפרע. דברי רבי מאיר'. הטעם שהכתם חמור מראייה, יש לומר משום שודאי הוא מלפני זמן ולא יצא עכשיו. ועוד, בראיה אין תלות שיצא מן המקור מקודם ולא הרגישה וגם העמידוהו כתלי בית הרחם, משא"כ כתם שנמצא ודאי יש לחוש שיצא משכבר. [וכן לענין קלקול מנינה, חמור כתם מדם כדלהלן ו. ע' במובא שם ובשו"ת אחיעזר ח"ג ט, ג].
ורבי חנינא סובר שאף כי מצד הסברא יש מקום לחוש לכתם למפרע יותר מבראייה, הואיל וכתמים מדרבנן אין מסתבר שהחמירו בהם יותר מבראייה עצמה.

'מתוך שמהומה לביתה אינה מכנסת לחורין ולסדקין'. יש שהוכיחו מכאן שכל בדיקה לבעלה אינה צריכה הכנסת חורים וסדקים, ויש דוחים שאין הכוונה כאן שאינה צריכה אלא שעושה שלא כדין, הלכך